

Nordic Clarinet Concertos Karin Dornbusch

Carl Nielsen

Carl Nielsen (1865–1931) hade många vänner bland musikerna i det dåtida Köpenhamn, bland annat umgicks han med medlemmarna i Köpenhamns Blåsarkvintett. 1922 hade han skrivit en Blåskvintett för denna ensemble, och eftersom verket blev en stor framgång beslutade han sig för att också skriva en solokonsert för var och en av kvintettens medlemmar. Han hade för avsikt att skriva skräddarsydda konserter där han tagit hänsyn till vars och ens temperament och tekniska förutsättningar. Dessvärre fullbordades aldrig detta spännande företag. Det var bara Holger Gilbert Jespersen som fick en flöjtkonsert 1926 och Aage Oxenvad (1884–1944) som fick en klarinettkonsert 1928. Det är mycket beklagligt att Nielsens bortgång satte punkt för projektet i förtid, eftersom de båda konserter som de facto skrevs hör till de mest originella och värdefulla som skapats under 1900-talet. En planerad skivinspelning med Oxenvad 1944 gick dessvärre om intet, på grund av solistens frånfälle.

Konserten för klarinett fullbordades den 5 augusti 1928 och den hetlevrade men i grunden hjärtegod kolerikern Oxenvad spelade den för första gången privat hos förläggarvänner i Humlebæk i mitten av september. Den offentliga premiären stod den 11 oktober 1928 med Det Kongelige Kapel, och kritikernas mottagande blev negativt avvaktande: "Vi är säkra på att detta verk inte har framtiden framför sig" eller "Ett huvudverk? Nej, långt därifrån." Dirigent var tonsättarens

svärson Emil Telmányi, och även han förundrades av den i hans tycke ödsliga orkestersatsen. Det var som "musik från en annan planet". Publiken hade helt enkelt inte hunnit ifatt, inte heller när Nielsen själv dirigerade konserten i Stockholm den 5 december, eller i Göteborg den 7 april 1929. Överallt kände man sig frågande. Men profetiorna blev som tur var inte sannspådda – tvärtom framstår konserten idag som en av de främsta klarinettkonserter som över huvud taget skrivits. Många jämför den med Mozarts.

Även Oxenvad gav uttryck för sin tveetydiga beundran: "utan tvekan måste Carl ha känt instrumentet inifrån och ut – annars hade han inte kunnat ge sin fantasi så fritt utlopp i musiken... Han måste kunna spela klarinett själv, annars skulle han aldrig ha funnit just de allra svåraste noterna att spela." Nielsen har också menat att en klarinett kan vara fullkomligt hysterisk men också skänka smekande balsam, eller låta som gnisslet från en spårvagn!

Konserten är hållen i en enda obruten sats, men denna kan delas in i flera partier, alla med olika stämning och tempo. Det är svårt att beskriva formen i ord, men för en gångs skull, när det gäller Nielsen, börjar och slutar musiken i samma tonart, F-dur. Om man så vill, handlar musiken om kampen mellan tonerna F och E, och det är en subtil musik för tämligen liten orkester; förutom stråkarna endast två fagotter, två horn och en militärtrumma. Trumman spelar en betydande, och oroande, roll. Den utkämpar en liten batalj på liknande sätt som i andra verk från denna tid, inte minst i femte symfonin. "Jag har varit så fri i instrumenteringen att jag egentligen inte har en aning om hur det låter. Kanske låter det inte bra, men det roar mig inte att komponera om jag alltid måste fortsätta på samma sätt." Han hade inte behövt oroa sig, resultatet blev finkänslig musik med kammarmusikaliska kvaliteter, dessutom finns här och var en del jazziga övertoner.

John Fernström

Den svenske tonsättaren, pedagogen och dirigenten John Fernström (1897–1961) föddes i Kina av ett missionärspär, och han kom först i tioårsåldern hem till Skåne för att gå i skola. Hans musikbegåvning hade tidigt uppmärksammats, och som sextonåring började han studera violon vid Musikkonservatoriet i Malmö. Det var däremot mer eller mindre en lycklig slump att han några år senare dessutom fick några lektioner i komposition för Peder Gram i Köpenhamn. Med tiden skulle han bli den skånska musikens störste mångfrestare och en av Sveriges mest produktiva symfoniker. Han komponerade tolv symfonier, åtta stråkkvartetter, operor, baletter, en lång rad solokonsalter: för violon 1920 och 1950, klarinett 1936, viola 1937, cello 1940, flöjt 1940, fagott 1946, samt annan musik i tidens alla genrer.

Inte minst viktig är Fernström som grundare av Nordiska Ungdomsorkestern, en samlingsplats för generationer av unga svenska musiker. Han var även violonist, dirigent, orkesterintendent, musikteoretiker och en inte obetydlig målare, utbildad i Paris. Han skrev böckerna *Vår tids tonalitetsbegrepp* (1951), *De musikaliska formernas systematik* (1952), en biografi över Buxtehude (1937) samt självbiografien *Jubals son och blodsarvinge* (först utgiven postumt 1969). Från 1948 var han kommunal musikledare i Lund. 1930 hade han studerat dirigering vid det av svenskar så flitigt frekventerade konservatoriet i Sonderhausen, och det var också där hans Konsert för klarinett, stråkorkester och slagverk op. 30 uruppfördes 1937.

Om sin klarinettkonsert berättar tonsättaren själv: "Carl Nielsens danska beundrare brukar tala om att han i sin klarinettkonsert fångat klarinetterns själ. Har de rätt, så måste man betrakta verket som en psykologisk thriller, om ett högst invecklat själsliv. Klarinetten har emellertid många själar. Min klarinettpsykologiska studie, klarinettkonserten op. 30,

handlar nu om en själ, som åtminstone delvis gått igenom helt andra utvecklingsstadier än den av Carl Nielsen skildrade. Den har fortfarande under en kanske ibland modernt uppsluppen – och icke egentligen 'hårdkokt' – yta kvar reminiscenser från de nattliga svärmerierna i Friskyttens vargklyfta och från Spohrs bitterljuvt figurerade sötma.

Den formella uppbyggnaden av konserten är i detta sammanhang av mindre betydelse. Anmärkas kan dock att den första satsen i stort sett kan betraktas som en duett, i vilken cellostämmen och soloklarinetten kontrapunkter och komplettera varandra. På grund av satsens återhållsamma tempo och delvis kantabla karaktär vore det omotiverat att i verket infoga ytterligare ett långsamt avsnitt. Inledningssatsens avslutande kadens övergår därför direkt i det rondo, som utgör konsertens andra hälft.*

Jouni Kaipainen

Bland de nu verksamma finska tonsättarna intar Jouni Kaipainen (född 1956) en ledande ställning. Han är den kanske mest spännande orkesterkompositören, men han har också en rik och omväxlande produktion av musik för mindre besättningar. Han började studera komposition redan som skolpojke för Aulis Sallinen och senare även för Paavo Heininen. Dessa båda lysande pedagoger kan sägas utgöra ytterligheterna bland den generationens finska tonsättare; traditionen ställdes mot nyskapandet och gav upphov till en god grogrund där dogmerna förvandlades till möjligheter.

Kaipainens första kompositioner härstammar från hans tonår, och snabbt utvecklades han till en känslig uppfinnare och experimentator, en kolorist med sinne för rytmer och form. Han kan lika gärna vara extatisk som lyrisk. Det stora genombrottet kom med den första symfonin 1985, och därefter har beställningarna duggat tätt både från in- och utlandet. Bland hans solokonsert är klarinettkonserten från

1990 den tidigaste. Därpå följde konserter för oboe 1994, saxofonkvartett 1996, piano 1997, viola 1997, horn 01, cello 03 och trumpet 03.

Klarinettkonserten *Carpe diem* skrevs för och inspirerades av den finske klarinetlisten Kari Krikku, som också svarade för uruppförandet under Helsinki Festival den första september 1990 tillsammans med Ensemble InterContemporain ledd av Esa-Pekka Salonen. Titeln är hämtad från Horatius diktning och betyder 'fånga dagen', något som tonsättaren gärna vill utvidga till att betyda 'lev livet' eller 'oroa dig inte i onödan'. Vår hårda tid är så fylld av ångest och skräck att man måste leta efter och upptäcka alla positiva drag som trots allt finns, inte minst humor. I den första satsen kan man spåra drag av en sonatform i breda penseldrag. Tidigt hör man det svepande tema som kommer att bli ett motiv som också återkommer i den andra satsen. Mest anmärkningsvärt är kanske det multifona koraltema i klarinetten som kastar viss skugga över den annars genomskinliga och ljusa orkesterklangen. Den andra satsen börjar med orkesterns maskinella dunkande och klarinetterns lyriska kommentarer. Detta parti leder via allt intensivare stegringar över till finalens rytmiska ritualer och orgiastiska slut.

STIG JACOBSSON

Karin Dornbusch

Den prisbelönta svenska klarinetlisten Karin Dornbusch (född 1971) har efter studier vid Hochschule der Künste i Berlin och Musikakademie der Stadt Basel i Schweiz blivit en alltmer anlitad solist och kammarmusiker både i Sverige och utomlands. Hon har framträtt som solist med orkestrar som Kungliga Filharmoniska Orkestern i Stockholm, Sinfonieorchester Basel, Zagreb Symphony Orchestra, Sveriges Radios Symfoniorkester, Norrköpings Symfoniorkester, Gävle Symfoniorkester och Musica Vitae, under ledning av exempelvis Armin Jordan, Daniel

Harding, Pavle Dešpalj, Arvo Volmer och Petri Sakari. Förutom orkesterengagemangen har hon samarbetat med ensembler som Bartókkvartetten, Rosamundekvartetten, Vertavokvartetten och Talekvartetten samt pianister som Peter Frankl, Gerard Wyss, Georges Pludemacher, Janos Solyom, Carl-Axel Dominique och Bengt-Åke Lundin. Hennes breda repertoar sträcker sig utöver den klassiska och romantiska repertoaren till nutida musik, exempelvis genom medverkan i Ensemble Modern, Frankfurt och i Klangforum Wien. Sedan 2004 utgör hon en av de tre konstnärliga ledarna för Camerata Variabile i Basel, Schweiz och från och med sommaren 2006 är hon konstnärlig ledare för Båstad kammarmusikfestival. Karin har i pressen blivit omtalad som en ny svensk komet och har framträtt vid ett flertal radio- och tv-produktioner.

Petri Sakari

Petri Sakari, är född 1958 i Helsingfors och utbildade sig för professor Jorma Panula vid Sibelius-Akademien i Helsingfors, där han avlade diplomexamen i violin och dirigering. Han har deltagit i dirigentkurser för Franco Ferrara och Rafael Kubelik. I Sverige har Sakari gästat ett flertal av de svenska symfoniorkestrar och kammarorkestrarna och han har haft ett återkommande samarbete med Musica Vitae i Växjö. På GöteborgsOperan har han dirigerat nyuppsättningar av Mozarts Trollflöjten, Puccinis Madame Butterfly och Prokofjevs balett Romeo och Julia. Han har även gästtat Kungliga Operan i Stockholm med Mozarts Trollflöjten och Bizets Carmen. Sakari framträder regelbundet med de stora nordiska symfoniorkestrarna samt har även gästtat Kieler Philharmoniker, Mannheims StadtOrchester, WDR i Stuttgart i Tyskland, Ungerska Radion samt Radio och tv i Bukarest, Het Brabants Orkest och Radio Filharmoniker i Holland. I maj 1997 gästdirigerade han för första gången i Mexico City. Han har ett nära och framgångsrikt samarbete

Gävle Symfoniorkester

med Islands Symfoniorkester i Reykjavík och var 1988–1993 orkesterns chefsdirigent samt återfick 1996 ovannämnda post för två säsonger. Petri Sakari och Islands Symfoniorkester har skivkontrakt med Naxos Records, där man spelat in alla Sibelius symfonier. Ett flertal av dessa inspelningar har fått lysande recensioner i bland annat The Gramophone.

Petri Sakari var konstnärlig ledare för Lojo Stads Orkester i Finland 1993–1999 och 2000–2004 var han chefsdirigent och konstnärlig ledare för Gävle Symfoniorkester.

Gävle Symfoniorkester är en av Sveriges äldsta symfoniorkestrar. Den bildades 1912 och dess förste konstnärlige ledare var kompositören Ruben Liljefors. Den då 25 man starka orkestern har under de 92 år som gått vuxit i numerär och har nu 52 heltidsanställda musiker.

Orkesterns huvudsakliga verksamhet är förlagd till Gävle där den har sin fasta punkt i konserthuset men orkestern turnerar också flitigt. Under de senaste åren har Symfoniorkestern spelat in ett flertal cd med musik av svenska nationalromantiker på märket Sterling samt även gjort en inspelning med musik av Berwald i samarbete med Naxos. I samband med orkesterns turné till Holland under våren 1999 gjordes en konsert i Concertgebouw i Amsterdam. Konserten spelades in live vilket resulterade i en mycket uppmärksammas cd. Gävle Symfoniorkester har sedan starten haft flera namnkunniga dirigenter som konstnärliga ledare, av vilka kan nämnas Sten Frykberg, Sixten Eckerberg, Stig Westerberg, Göran W Nilson, Hannu Koivula, Carlos Spierer och Petri Sakari. Från och med 2004 är den svenske dirigenten Petter Sundkvist engagerad som konstnärlig rådgivare.

Carl Nielsen

Carl Nielsen (1865–1931) had at the time many friends among the musicians in Copenhagen, among others, he socialized with the members of the Copenhagen Wind Quintet. In 1922 he had written a Wind Quintet for this ensemble, and since the work was a huge success, he decided also to write a solo concerto for each member of the quintet. His goal was to write concertos tailored to the temperament and technical level of each member. Unfortunately, this exciting project never came to fruition. In the end, only the flautist Holger Gilbert Jespersen and clarinetist Aage Oxenvad (1884–1944) received concertos, in 1926 and 1928 respectively. It is quite unfortunate that Nielsen's death put a stop to the project, because both concertos are among the most original and valuable works written during the 20th century. A planned recording with Oxenvad in 1944 never happened either, due to the passing of the soloist.

The Concerto for clarinet was completed in 1928, and the hot-tempered but good-hearted choleric Oxenvad performed the piece for the first time privately, at the home of some publisher friends in Humlebæk in the middle of September that year. The public premiere took place on October 11, 1928, with the Royal Danish Orchestra, and the reaction of the critics was cautiously negative: "We are certain that this piece has no future" and "A canonic work? No, far from it." The conductor was the composer's son-in-law Emil Telmányi, and

even he was baffled by what he felt was a desolate orchestral part. It was like "music from another planet." The audience had quite simply not caught up, not even when Nielsen himself conducted the concerto in Stockholm on December 5, nor in Gothenburg on April 7 the following year. Everywhere, people questioned the piece. But luckily, the prophecies were not to come true – on the contrary, the concerto is seen today as one of the finest clarinet concertos ever written. Many put it on a par with Mozart's.

Oxenvad also expressed his equivocal appreciation: "without a doubt, Carl must have known the instrument inside out – otherwise, he would not have been able to allow his creativity such freedom in the music... He must have been able to play the clarinet himself; otherwise, he would not have been able to find precisely the most difficult tones to play." Nielsen has also said that a clarinet can sound absolutely hysterical, but is also able to spread smoothing balsam, or sound like the screech of a tram!

The concerto is written in one uninterrupted movement, but this can be divided into several parts, each with different atmospheres and tempi. It is difficult to describe the form in words, but for once, at least when it comes to Nielsen, the music starts and ends in the same key, that of F major. If one wants to, one could say that the music is about the fight between the tones F and E, and that it is a subtle music for a rather small orchestra; besides the strings, there are only two bassoons, two horns, and a military drum. The drum plays an important, and disturbing, role. It fights a small battle in the same manner as in several other works by Nielsen from around the same period, not least the Fifth Symphony. "I have been so free in my instrumentation that I actually have no idea how it sounds. Maybe it doesn't sound good, but I don't enjoy composing if I always have to continue writing in the same way." He did not have to worry; the result was a sensitive

music with chamber musical qualities, and there are even jazzy overtones here and there.

John Fernström

The Swedish composer, pedagogue, and conductor John Fernström (1897–1961) was born in China to a pair of missionaries, and he did not come to Skåne (in Southern Sweden) to attend school until he was ten years old. His musical talent was noticed early on, and he began his violin studies at the Conservatory in Malmö when he was sixteen. It was however more or less a stroke of luck that he happened to take a few composition lessons from Peder Gram in Copenhagen some years later. Eventually, Fernström would become the most versatile musical figure in Skåne and one of Sweden's most productive symphonic composers. He wrote twelve symphonies, eight string quartets, operas, ballets, several solo concertos (for violin in 1920 and 1950, clarinet in 1936, viola in 1937, cello in 1940, flute in 1940, and bassoon in 1946), as well as other music in all the genres of the times.

Not the least important of Fernström's achievements was his founding of the Nordic Youth Orchestra, a meeting place for generations of young Swedish musicians. He was also a violinist, conductor, orchestral administrator, music theorist, and a not insignificant painter, educated in Paris. He wrote the books *Vår tids tonalitetsbegrepp* (The Tonal Concepts of Our Times, 1951), *De musikalkiska formernas systematik* (The Systemization of Musical Forms, 1952), a biography of Buxtehude (1937), and the autobiography *Jubals son och blodsarvinge* (Jubal's Son and Blood Heir, first published posthumously in 1969). From 1948, he was the county musical director in Lund. In 1930, he had studied conducting at the by Swedes so frequented conservatory in Sonderhausen, and it was there that his Concerto for clarinet, string orchestra, and percussion Op. 30 was performed for the first time in 1937.

The composer himself had this to say about his clarinet concerto: "Carl Nielsen's Danish admirers usually say that he captured the soul of the clarinet in his clarinet concerto. If they are right, one must then see the work as a psychological thriller, about a highly complicated spiritual life. The clarinet has, however, many souls. My psychological study of the clarinet, the Clarinet Concerto Op. 30, is about a soul that has at least in part gone through wholly different stages of development than that described by Carl Nielsen. Beneath a perhaps sometimes modernly jovial – and not really 'hard-boiled' – surface, it still has reminiscences of the nightly infatuations in the wolf's Glen from 'Der Freischütz', along with a taste of Spohr's bitter sweetly embellished sugar."

The formal construction of the concerto is less important in this context. One may note, however, that the first movement can for the most part be seen as a duet, in which the cello section and the solo clarinet counterpoint and complement one another. Due to the restrained tempo of the movement and its partially cantabile character, it would be unnecessary to write another slow section. The final cadence of the first movement goes therefore directly to the rondo that comprises the second half of the concerto.

Jouni Kaipainen

Jouni Kaipainen (born 1956) has a leading role among active Finnish composers. He is perhaps their most interesting orchestral composer, but he has also a rich and varied production of music for smaller ensembles. He began studying composition as a schoolboy for Aulis Sallinen, later studying for Paavo Heininen as well. Both these outstanding pedagogues can be said to comprise the extremes from their generation of Finnish composers; tradition was set against modernity, creating a fine breeding ground where dogmas were transformed into possibilities.

Kaipainen's first compositions date from his teens, and he quickly developed into a sensitive innovator and experimenter, a colorist with a sense for rhythms and form. He can just as easily be ecstatic as lyric. His breakthrough came with his first symphony in 1985; since then, commissions have streamed in from both Finland and abroad. Among his solo concertos, the clarinet concerto from 1990 is the earliest. Afterwards, concertos for oboe (1994), saxophone quartet (1996), piano (1997), viola (1997), horn (2001), cello (2003), and trumpet (2003) have followed.

The clarinet concerto *Carpe diem* was written for and inspired by the Finnish clarinetist Kari Krikku, who also played the first performance during the Helsinki Festival on September 1, 1990, together with Ensemble InterContemporain under the direction of Esa-Pekka Salonen. The title is taken from the poems of Horatius and means 'seize the day', which the composer expands on to mean 'live life' or 'do not worry unnecessarily'. Our hard times are so filled with angst and fear that one must search for and find all the positive things that in spite of everything exist, not least humor. In the first movement one can discern traces of a sonata form drawn with broad brush strokes. Early on, one hears the sweeping theme that becomes a motive, one that also returns in the second movement. Most notable is perhaps the multiphonic chorale theme in the clarinet that throws a certain shadow over the otherwise transparent and light orchestral sound. The second movement begins with the orchestra's machine-like throbbing and the lyrical comments by the clarinet. This section leads through ever more intense swellings towards the rhythmic rituals and orgiastic conclusion of the finale.

STIG JACOBSSON

Karin Dornbusch

Since completing her studies at the Hochschule der Künste in Berlin and the Musikakademie der Stadt Basel in Switzerland, the award-winning Swedish clarinetist Karin Dornbusch (born 1971) has found herself increasingly in demand as a soloist and chamber musician in Sweden and abroad. She has appeared as a soloist with a wide variety of orchestras, such as the Stockholm Royal Philharmonic Orchestra, the Basel Symphony Orchestra, the Zagreb Symphony Orchestra, the Swedish Radio Symphony Orchestra, the Norrköping Symphony Orchestra, the Gävle Symphony Orchestra and the Musica Vitae chamber orchestra, under the batons of Armin Jordan, Daniel Harding, Pavle Dešpalj, Arvo Volmner and Petri Sakari, to name but a few. In addition to her orchestra commitments, she has also worked with a number of ensembles, including the Bartók Quartet, the Rosamunde Quartet, the Vertavo Quartet and the Tale Quartet, as well as pianists such as Peter Frankl, Gerard Wyss, Georges Pludermacher, Janos Solyom, Carl-Axel Dominique and Bengt-Åke Lundin. Her broad repertoire stretches from the classic and romantic to contemporary music, exemplified by her role in Ensemble Modern (Frankfurt) and Klangforum (Vienna). In 2004 she also became one of the three artistic directors of Camerata Variabile in Basel and from summer 2006 she is the artistic director of the Båstad Chamber Music Festival. Dornbusch has been extolled in the press as a new Swedish rising star, and has played for several radio and TV productions.

Petri Sakari

Petri Sakari was born in Helsinki in 1958 and studied for Professor Jorma Panula at the city's International Sibelius' Academy, where he took a diploma in violin and conducting. He has since attended conducting courses for Franco Ferrara and Rafael Kubelik. In Sweden Sakari has made

guest appearances with many of the country's symphony and chamber orchestras, and has been involved in regular collaborations with Musica Vitae in Växjö. He has conducted new productions of Mozart's *The Magic Flute*, Puccini's *Madame Butterfly*, and Prokofiev's ballet *Romeo and Juliet* for the Göteborg Opera. He has also made a guest appearance at the Royal Swedish Opera with Mozart's *The Magic Flute* and Bizet's *Carmen*. Sakari also performs regularly with the major Nordic symphony orchestras and has given guest performances with the Kieler Philharmonic Orchestra, the Mannheim StadtOrchester and the WDR Orchestra in Stuttgart, Hungarian Radio and for radio and TV in Bucharest, and for the Het Brabants Orkest and the Radio Philharmonic Orchestra in the Netherlands. In May 1997, he guest conducted for the first time in Mexico City. Sakari has an intimate and successful professional relationship with the Icelandic Symphony Orchestra in Reykjavík and from 1988 to 1993 was the orchestra's music director, a post which he regained in 1996 for a further two seasons. Sakari and the Icelandic Symphony Orchestra have a recording contract with the Naxos Records label, for which they have recorded all of Sibelius's symphonies. Many of these recordings have won critical acclaim in the music press, including Gramophone. He was also artistic director of the Lohja City Orchestra in Finland from 1993 to 1999. In 2000 he was appointed chief conductor and artistic director of the Gävle Symphony Orchestra, a post which he held until 2004.

The Gävle Symphony Orchestra

The Gävle Symphony Orchestra is one of Sweden's oldest symphony orchestras. It was formed in 1912 under the artistic direction of composer Ruben Liljefors. What was then a 25-man strong orchestra has, over the 92 years of its existence, grown to employ 52 full-time musicians.

The orchestra mainly performs in Gävle, where it has its home in the town's concert hall. However, it also tours regularly and over the past few years has recorded a number of CDs of music by Swedish national Romantics for the Sterling label. The orchestra has also made a recording of Berwald's works for Naxos. During a tour of Holland in the spring of 1999, the orchestra performed a concert in Concertgebouw in Amsterdam, which was recorded live and turned into a highly acclaimed CD.

Since inception, the Gävle Symphony Orchestra has worked with a number of eminent conductors and artistic directors, Sten Frykberg, Sixten Eckerberg, Stig Westerberg, Göran W Nilson, Hannu Koivula, Carlos Spierer and Petri Sakari notable amongst them. In 2004, the Swedish conductor Petter Sundkvist was appointed as its artistic advisor.

